

# [Únor 1981]

## O B S A H

Alexandr Kliment/Fotografie	[1]
Lumír Čivrný/Znamení ohně	[2-8]
Eda Kriseová/Co se stalo v blázinci - únor	[9-13]
L.Č./Prst starých překladů	[14]
Manuel Altolaguirre/Báseň	[15]
Antonio Machado/Sonet	[16]
Juan Ramón Jiménez/Smrt, to je naše matka pradávná	[17]
Rafael Alberti/Tělesný sonet	[18]
Carlos Alvarez/Malá smutná báseň na úsvit	[19]
Leopoldo de Luis/Báseň	[20]
Vicente Aleixandre/Epitaf	[21]
Juan Goytisolo/Psát ve Španělsku	[22-28]
Alexandr Kliment/Dopis	[29-34]
Petr Pithart/O dvou recenzích	[35-39]
Milan Uhde/Klaun a děcko	[40-41]
Ik/Slovenský nástup	[42-43]
Chvéla prostopášnosti	[44-45]
"Ekologické" grafiky	[45-46]
Ludvík Vaculík/Sebrané spisy	[47-48]

Copied from a type-written carbon copy (unbound sheets, A4), bound, continuously numbered and made available by DOKUMENTATIONSZENTRUM ZUR FÖRDERUNG DER UNABHÄNGIGEN TSCHECHOSLOWAKISCHEN LITERATUR e.v. for research and information purposes. Copyright continues to be held by each individual author and must be strictly observed. If clarification is required, please consult the Centre before publication of any item.  
DOKUMENTATIONSZENTRUM, SCHWARZENBERG 6,  
D-8533 SCHEINFELD, Tel. 09162/7761



Alexandr Kliment

Fotografie

Bylo, co není.  
Neví se, co bude.  
Milovat ? Snění !  
Co nakonec zbuďte ?

Vědycky hlad.  
Vědycky ta řízeň.  
Prstoklad.  
Noty a píseň.

Vzpomínky. Žár.  
Fotografie,  
světlo, stín a tvar.  
Žije, co nežije.

Lumír Čivrný

ZNAMENÍ OHNĚ

Náčrt

Rodiče žili ještě s Bohem. Byl to bůh starý a přísný tak jako synagoga, kterou mu zde před sedmi staletími postavili, a vládl ostrovu ghetta ještě neúprosněji než jiný bůh starý a přísný, kralující z bílé baziliky věkovitější než synagoga, ale právě tak jako ona podobné tvrzi, v tomto případě slovanské tvrzi v románském slohu.

Když ses narodil, Franzi, tví rodiče dosud neměli zdání, že staří bohové jeden po druhém vyvěšují lidem telefon, moderní vynález, protože pozemští troufalci nastolují nové božstvo, nepřetržitý a neodvratitelný vývoj vpřed, jemuž bylo nové jméno pekrek. Netušili to, ačkoliv je mohlo znepokojit, že pod záminkou asanace mají být zbořeny pradávny, neměnné uličky ghetta, na jejichž místě vyrostou domy měšťanů s nápisem hlásajícím prostředím secesních štuk novou víru nové třídy a dokonce jaksi nového národa.

To jméno Kafka, které ti připadlo po otci, Franzi, je tak obvyklé v českých židovských rodinách; nikdo se nepozastavoval nad tím, že v češtině zároveň označuje ptáka, jenž házdil po všech cimbuřích stověžatého města, na Týně tak jako na Hradčanech. Pták, jemuž ústní podání připisovalo lecjakou vlastnost u jiných opeřenců nebývalou, shlížel moudře s gotických chrličů, pamětník pradávnych dob, když se slovanské a židovské a německé legendy tohoto města teprve rodily. Dalo se věřit, že je odevzdává z věku do věku, neboť je schopný napodobit lidskou mluvu; dalo se věřit, že byl při jejich zrodu, neboť dábelský přisvit jeho černého peří svědčí o tom, že jde o bližence jasnozřivců a proroků, mudrců a mágů. Chtěli pak nahlédnout do jejich retort a křivulí, našel to od svatého Víta věru daleko, však legenda klade sídlo alchymistů do Zlaté uličky, ačkoliv v jejích trpasličích staveních bydleli nejmuznější sloužící hradčanských vládců.

Kdopak dnes může říci, Franzi, jestli sis toho byl vědom, ale jedno je jisté: v této Praze, kvasící oáevědy báje a mý-

ty, vyvíjel se v tvé hlavě sklon zcela opačný, snaha odpatetizovat jsoucno a nacházet pod jeho maskami jeho skutečnou tvář, sešklebenou hrázou: nebe je prázdné, nekonečno je prázdné. Dřív tu byl ještě Bůh a byl všude, ale teď je tu už jenom smrt. Nikoli však ona člověku blízká vyrovnatelka života, ba vlastně jediná stvořitelka skutečného, nadpozemského žití, jak s ní dříve lidé po věky obcovali, ani ta ještě straší život a smrt, ta jednota bytí s nebytím či lépe bytí v různých podobách, ale smrt děsivá, která přichází jako trest za to, že ji člověk odmítá uznat, že se jí vzpouzí, chtěje zrušit ji i vládu času. Ji se lidé bojí a předstírají, že neexistuje; aby pak omlučili strach, staví na odív sílu, zpocené svaly jim mají dosvědčit, že v běhu a skoku předstihnou netoliko jeden druhého, nýbrž i život, naolejované stroje jsou jim pak hmatatelným triumfem nad bohy, novým stvořením. Tak se zapřísahají tváří v tvář šklebící se nicotě, že s párou a elektrickou zavádějí nový život, život bez smrti, vítězné usilování nekonečného pokroku.

Franzi, tys nemohl ze školních škanen nic víc než tušit, že je to klan; možná, že ses štítil té hltavosti, všežravosti ničím nebrzděných snaživců, ale jistě tě zároveň vábilo vše, co se vtělovalo v nová slova, taková, jako elán, tempo, rekord; jistě jsi chtěl také vyniknout ve sportu, aniž jsi tušil, v jaké disciplíně a s jakým soupeřem se budeš muset po celý život bit, a hlavně, jakým výkonem přesáhneš sám sebe. Netušil jsi, že lidské existence, jež vytvoříš, ty, tak čincročý a nakonec tak neschopný zabezpečit existenci svou, zvěční tě svým zápasem, v němž budou vždy podléhat a tak zesměšňovat onu představu nepřestajného pohybu vpřed, vůbec jsi nemyslel na věčnost, jenom jsi cítil, že když to slovo věčnost pronášejí s příděchem melancholie ty požívačné česlísti snaživců, je v něm cosi falešného a prázdného jako ve všech jejich zmitání. Snad jsi tenhle svár od sebe zapuzoval; zastavuje se v průjezdě nebo na pavlači dvora, podobného tvrzi, naslouchal jsi možná u vytržení jiným hlasům. Nesly se ze zamřížovaných oken sklepní prádelny s oblaky páry, jako by s nimi chtěly stoupat k nebi, a byla v nich jiná melodie než doma,

ve škole nebo v synagoze, hudba vod, jež omývaly jako vlny jakési ohromné Vltavy ze všech stran tvoje dětství, ostrávek na ostrově ghetta. Byla to melodie jiného jazyka, než s jakým mluvili tví rodiče a spolužáci.

Pověz, jak dlouho ti tanula na mysli scéna, jak tě jednou obklopil a oslepil oblak páry, když jsi kráčel dvorem oblouzen nekonečnou písní, a jak z něho náhle před tebou vyplula ženská tvář, bílé zuby, masité rty, jak se k tobě sklonila, jak tě pevné a tak měkké paže zvedly ze země, sevřely a roztočily divoce dokola: "Takový hezký židě", slyšel jsi ji říkat, a ještě dlouho po tom, co tě postavila na zem a zmizela, nemohl ses pohnout z místa, jednak proto, že se ti točila hlava a že tě oslepovala pára, ale hlavně proto, že ses nemohl odtrhnout od syté, zvonivé kadence ženských hlasů, zpívajících v tom podivně jiném a přece ne cizím jazyce:

... jest tam mnoho slíčných děvčat, mnoho slíčných děvčat, srovna k pomilování ...

Ty sis tedy neutřel vlhkou tvář, naslouchal jsi a snad sis už uvědomoval, že pachem laciného mýdla a páry proráželo ještě něco jiného, tělesnost, jiná, než ta neurvalá, nemilosrdná tělesnost otecká a vůbec chlapecká. Nemohl jsi na ni zapomenout; když ti přišlo stonat a rodičovská péče tě zahнала do postele a když ses marně pokoušel setřást ze sebe těžkou duchmu, znovu a znovu přihřnovanou starostlivýma rukama matčinýma, vynořovala se ti zbrocenému potem na dosah vlhká ženská tvář, krev a mlíko, a tys omdléval horečkou a závratí a ta tvář se ti měnila v prázdnou líc sarti a ty ses jí bál a toužil jsi po ní. Zdálo se ti, že milovat je totéž co umřít a smrt že je totéž co láska, ačkoliv jsi nevěděl, nic jsi nevěděl a jen jsi snil. Pak ses už nikdy nedal lapit u sklepních oken, ale přitištěn ke zdi na šikmých, jako pavlač visutých schodech, bezpečen, že tě nikdo nevidí v milém, trocnu děsivém scumraku, utápěl ses v oblacích páry a písní. To, co tě uhranulo, bude tě vždy vábit a odpuzovat, bude to v tobě trčet jako udice v bezbranné rybě, bude tě to slastně bolet: ano a ne, čilí klec v ptáku: všim, co si lapíš, jsi zároveň polapen,

a tak se musíš bránit nejvíc tomu, po čem nejvíc toužíš.

A po čem toužíš? Víš to vůbec? A víš-li, je to něco přesného a určitého, nebo se to mění, jak se proměňují ulice v podvečerním šeru, v hodině mezi psem a vlkem, když se ve světle lucerny domovní znamení nad hospodou U zelené žáby stává věštbou plnou příslibů? Nejkrásnější touha se rodí z podnětů neurčitých, zahalených oblakem mýdlových par anebo mlžinou dávného času. A to je také nádherné na stonání: odevzdáš se snům, ze kterých horečka dělá hluboké jámy, závrať tě nad nimi jímá, jako když tě komíník vzal na půdu a tys mohl vikýřem vyhlídnout do dvora, úzkého jak šachta, a celým tělem cítit, jak tě ta hloubka přitahuje, až ses musil bránit, moci se bránit skoku. Byla to stejná závrať jako při pohledu zdola nahoru, z dvorské dlažby vzhůru k oblakům siným jako špinavá cícha: nepřípadlo ti, že nahoru znamená do hloubky? A ty ses bál, že tě hlubíně neodoláš - anebo ses snad strachoval ještě víc, že jí odoláš?

A to je také tak nádherné na stonání: aby to otec nevěděl, snesu s půdy strašný foliant kratochvilných histórií a někdo usedne u tvé postele a čte, čte do únavy; svíce bliká, a ty vidíš v poskakujících stínech krev na zdích staré synagogy a místo vypravěče slyšíš žalozpěv, který složil rabi Avigdor Karó na paměť obětí pogromu; dnes už jsou šest set let po smrti, ale jméno rabiho je rozezvučeno seny a o jeho OR a RÓ se jako o kameny dřevě kůže, do krve. Svíce bliká, a ty vidíš obrovitý stín Golemův, ale nobejíš se ho, neboť tuto obludu ovládá rabi Jehuda Löw ben Secakl. Moudří se neobávají ničeho; rabi se nebojí ani císaře Rudolfa ani druhých mudrců, Tychona de Brahe, Keplera, ba ani Descartesa; když ho s císařem navštíví v zastrčené uličce Starého města, předvede jim starozákonní patriarchy způsobem dosud nepojmenovaným, jednou se tomu bude říkat laterna magica. Rabi se dokonce nebojí ani anděla smrti. V Talmudu je psáno: "Kdo neužije svatého jména k osobním účelům, skoná uprostřed svých let." Šam se svatým jménem vkládá rabi do úst Golemovi denně, musí, má-li obluda ožít a sloužit mu -

a přece toto vyzývavé gesto nestačí přivolat na rabiho smrt. Kdo stvořil, je nesartelný, říkají ústa, jež se sklánějí nad Franzen, a Franzovy rty opuchlé horečkou to opakují a hlas čte dál a loví Franze znovu z horečnatého snu do snového příběhu, postava rabiho se prolíná se světáckou figurou učence a kouzelníka Fausta; svíce bliká, a ty vidíš ve stínech na zdi podobu koně, ale není to jen obyčejný oř, nýbrž v koně se zmaňivší Hefistofeles, nesoucí magistra Fausta ulicemi Prahy. Až se uzdravíš, Franzi, už nikdy nepájdeš klidně Širkovou ulicí kolem Feyflova domu ani Celetnou kolem domu Sixtova, kdoví, nepopíji-li tam za tlustými zdmi doposud ten, jenž vstoupil do spolku s ďáblem.

Ano, nejkrásnější sny se vztahují k touhám neurčitým jak postavy ze staropražských pověstí Sippurim. Německy jsou psány ty legendy, ale za nimi jak huďba vln jakési obrovité Vltavy zní ten divný a přece ne cizí jazyk, jímž pronášela svá proctví kněžna Líbuše. Vždyť věstila též příchod Židů do Prahy a vyzývala svého syna Nezamysla, aby se jich vlídně ujal. Líbuše: což není toto jméno samo píseň, Franzi, což nebudou pro tebe vždycky písněmi ženská jména v českém jazyce, což nebudou pro tebe ženy vždycky známenat břeh vytoužený a nedosažitelný, Milena, Milanka, břeh, jenž se vzdálí, setvaže k němu vykročíš? Uniká ti a vždy ti bude unikat. A ty by ses nebál naň vstoupit, setrvat v tom zvláštním ženském světě, jehož něha by to byla právě tak potřebná jako podvečerní šero, jen kdyby se z ní nestávala, aniž se tomu můžeš bránit, ta divoká, hltavá vášeň těla, již se vždy bojíš. Ale co existuje v životě jednoznačného, aby v tom nebyl už obsažen i protiklad, co je širého, aby v tom nebyl už aspoň kapkou přítomen kal? Existovalo kdy řekněme duchovno v čiré podobě? Mohla se moudrost rabiho Löwa nebo Descartesova vůbec zrodit, aniž tito učenci změřili nejprve horkost své člověčiny, aniž se dali dovést krví k divokým pitkám, což nebyly už tehdy uličky Starého města plné šepotu, jenž jimi kráčí jako déšť v poáзимu, když jdeš, Franzi, a kolem plynových lamp se chvějí v mlhách kolony světla? Hedvábník večer je spřádá, prší, ulice jsou poloprůzdné, jak to máš nejraději, jen déšť pleská o staré kameny. A najednou před tebou stojí nahákaryatida anebo se otroci svijejí námahou

podpírajíce portál, ňadra nymfy jsou nalita k prasknutí, děšť jako by se řimul z nich, jako by to nebyl děšť, ale pot, co stéká po šíjích otroků. Až liják ustane a z Vitavy se budou odlepovat jak obří košile cáry par, možná, že pak jeden z nich opustí portál a položí ruku na oblá ramena nymfy, na ňadra, vystupující z oblaků páry jako tenkrát.

Pokřkej, Franzi, neprehej, jeť to jen kámen, ale jak to, že mohl na sebe vzít právě tu podobu zrovna tenkrát, když Kepler a rabi obraceli své dalekohledy k nebi, do nekonečných prostor, aby zaměřili řád krazivý a nelítostný, vznešený jako sama myšlenka, která se odpoutává od země? Jak to, že duch zrovna tehdy, když se trhal z bláta, nacházel zalíbení v tělesnosti? Aby překonal smutek, který se rodí z poznání? Což nemá smyslnost za scuputníka smutek ještě větší, což nejsou všechny písně lásky tak tesklivé a temné jako noc, jako věštba?

Když astronomové odkryjí novou hvězdu ve starém souhvězdí, vzedne se až k ní vlna prorocství a věsteb, jimiž si člověk ulevuje ve své úzkosti. A právě tak dává nová láska vzejít směsi nadějí a neurčitého strachu, který může být stejně obavou o lásku jako strachem z lásky. Tak bude vždy, Franzi; každá žena, s níž se setkáš, bude spíše zjevením na hvězdném nebi než příběhem, uskutečnitelným ve všednosti za denního světla. Ale to ne proto, že bys neměl smysl pro pravdu a skutečnost, nýbrž naopak proto, že u tebe je opravdovost a prostoty tolik, jako u málokoho. Lidem je v tvé blízkosti dobře, umíš jim naslouchat, tvoje hlava není díží, překypující těstem vlastního já, dovedeš být tichý a moudrý, ale umíš také rozvázat a smát se a rozesaávat do únavy. Odkud se tedy vezme ta bázeň nebo plachost, která ti vědycky zabrání odevzdat se lásce jako proudu a nechat se nést, třeba k utonutí, když přece na sebe umíš povědět skoro všechno, když jsi tak upřímný? Odkud se tedy vezme právě tvůj obraz světa v tvém díle, když přece jsi tak věřivý a tak schopen pomáhat? Nejspíš ten obraz světa pochází ze světa, protože ty umíš naslouchat a dívat se a nic nepřidávat a neubírat z toho, co svět říká. Když je citlivost smyslů rovna poctivosti ducha, nemůže asi vzniknout jiný obraz než ten, který se sráží s tvým dechem

na skle, tak průzračné jsou listy, na něž píšeš.

Kdeže je jistota a v ní ten nepřestávající pohyb vpřed, je-  
muž se tak uzpůsoboval tvůj otec, Franz? Udělal sám sebe,  
z ničeho. Ale spíše tvoje matka, Franz, dovedla vycítit ne-  
klid a smutek těchto časů. Po ní jsi Löwy: cítíš tedy touž tí-  
hu, kterou kdysi přemáhal rabi Löw? Kdybys žil v jeho době,  
padal by krvavý déšť a sirný sníh a lidé by četli z komet na  
obloze, že naděje konec světa. Ty nemáš rád, když se z iraci-  
onálna minulých ~~xxx~~ časů konstruuji falešné analogie do dně-  
ka. Ale svůj obraz světa sis mohl stejně sestavit jedině zde,  
v této Praze, která ~~xxxx~~ byla již tolikrát dějištěm srážek  
minulosti s budoucnem a jejíž obyvatelé byli již tolikrát nu-  
ceni obrátit ostny dovnitř, do sebe, sevření tolikrát mocněj-  
ší cizí mocí. Jsou města, která zradí ducha výboje, který  
je stvořil a sám se v nich zrodil. Toto město /a uvnitř v něm  
opět ghetto, ostrov tvých předků/ žije po staletí stále znova  
traumatizující skutečnost: cizí přesila sráží lidi na kolena  
a nutí je putovat jako Ahasvery znova dovnitř, do sebe, a tak  
vztyčovat novou neviditelnou klenbu království, když to vidí-  
telné bylo roskotáno. Duch je vržen násilím do podzemí a jako  
ponorná řeka hledající zavalené koryto prodírá se nespočtem  
pramínků, v temnotách, neslepo. Latince jinde se ve volných  
prostorách vybíjí na stvarech, jejichž krása může být vyřčena  
toliko v plném slunci, zde je mu pracovat pod zemí, aniž  
všechno, co vykoná, může být vůbec kdy vidět. Zato však býva-  
jí chvíle, kdy vyráží na povrch s explozivní silou až ničivou,  
aby se vzepjal výš, než by kdo tušil. Nejjou-li z toho pak  
střemhlavé věže a písňe a lidé, kteří se v hodině pravdy ne-  
bojí ani pomalé sarti ohněm a neodvolávají?

Co se stalo v blázinci

## Ú N G R

Po nebi plují oblaka, z nichž zima už upila tíhy. Vstoupilo do nich světlo. Jsou řížová a perleťová a letí tak rychle, že se zdá, že už možná do jara ani nebude sněžit. Věsk je také místy ještě čtvrt metru sněhu a v zemi do hloubky promrzlé museli kopat hrob. Divý muž umřel. Odněkud zdaleka přijel jeho syn, zaplatil věnce a muziku a tak teď kapela stojí na cestičce vyhrabané v závějí mezi hroby. Vypadají jako havrani v tuhých zimnicích a kloboucích, ještě že mají červené uši a blýskají zlatem trubek, trubek a heligómu.

Hrají lásko, bože, lásko, to prý míval divý muž rád, ale nikde ho nemiloval. Měl sám v rozlehlém rozpadlém statku. Holé kostry stromů s opadanou kůrou tam trčí z udupané země a spadlá střecha stodoly vrže ve větru, jako vyvrácené křídlo obrovského mrtvého ptáka. Do sena tam padá a vsakuje se dešť a sníh. Hnojště zavalilo dvár, nikde nezačíná ani nekončí a vstupuje dveřmi do domu. Divý muž žil ve světnici s králíky a se slepičkami a všichni jedli z pecny chleba. Jednou za týden kupoval v pojízdné prodejně šest bochníků. Někdy jsem ho neslyšela promluvit. Pokud byl venku, stál u suchého štěpu v dlouhém černém zianíku, v létě pak sedával pod křídlem střechy v seně. Viděly jsme ho tam s dětmi několikrát, jak se vyhříval v západním slunci, kulaté břicho holé, bílé dlouhé vousy uprostřed rozdělené, aby se břicho a hrud opálila, nažloutlé vlasy do půli zad. Usmíval se blaženě do slunce a mne napadlo, že je jogín, jediný široko daleko, člověk, který dosáhl sázadhi a nikdo o tom neví. Všichni v té věci se pachtí od slunka do slunka a do lesa, na houby a na borůvky jezdí autem, aby ušetřili čas. Dřív chořli s námi, teď jezdí autem, ale kdyby se jim to aspoň líhilo. Kdyby tolik neadávali a nebyli pořád nemocní a nešťastní.

Divý muž umřel, opakovala jsem si. A bylo mi líta výprav za ním, neboť býval cílem mých procházek s dětmi. Byl divý, ale hodný, nikomu neubližoval a měl divotvornou moc: uměl být

šťastný. Bylo mi to líto asi také proto, že nikdo takový už se nemůže vyvinout a svobodně sestárnout, protože ho nenechají. Zavrhou ho do blázince a budou ho léčit, aby byl jako oni. Bedaže by, a už je tu zase ta myšlenka, že nebude dost blázců ani léků a tak se začne spíš propouštět než zavírat a všechno se vyrovná. Kupudivu, každá vesnice v okolí psychiatrické léčebny nějakého blázna dosud má. Je to proto, že léčebna je spravována z jiného kraje a místní blázni je nezajímají. A tak zdejší roháč, divý muž, děsil sestřičky, které chodily ve třetí čtvrtě na šest na ranní, když se náhle vynořil v tmavém šoscovém kabátě a s vlajícím vousem. Nebyl spráškovaný, tak se ho bály.

Když si nepřišel do pojízdné prodejny pro chleba, po prošel pan vedoucí sousedku, aby k němu zašla. Vyhřízně troubil, že už odjede a tak sousedka strčila do dveří a tam na vrstvě hnoje ležel, kdo ví kolik už dní. Slepice mu vyklovaly oči a krysy mu ožraly prsty u nohou a u rukou. Musel přijít pan doktor Vohánka, praktický lékař, a vzal sebou policii, aby sepsala protokol. Mladý policista odlehl ve dveřích a starý a otrlý pohled vydržel. Pan doktor Vohánka napsal jako příčinu sarti vysílení a zarznutí.

Zemřel zimou a hladem a teď ho teď pohřívají, křídlovky mu zaplakaly pod průsvitným úncrovým nebem a pak ho beze slova zaházeli. Šla jsem ze hřbitova na kávu k panu primáři. Zval mne tak úpěnlivě a byl tak smutný, že mu musím vyhovět, i když člověk rád nejde k někomu, kdo vypadá nešťastný. Minulý týden na něho v ambulanci vytáhl nějaký chlap dýku, slyšela jsem, že ho chtěl podříznot jako prase, jestli prý zavolá policii a dá ho zavřít do blázince. Byl ten mladý člověk a k tomu kulturista tak rozzuřený, že už dýkou jezdil slabému panu primáři po hrdele a ten sebral všechny své duchovní síly a mluvil do něj tak dlouho, až chlap dýku zahořel a ona se odrazila od země a letěla tak, že mohla probodnout pana primáře v letu, kdyby byl neuhnul.

Myslela jsem, že je tak deprimovaný z té příhody.

Přivítal mne a posadil do křesla a hned jsem cítila, že se za kuchyňskou stěnou něco děje, že škvírcu pod dveřmi teče jakési napětí a že rozechvívá pana primáře, až z toho má tik.

- Co se vám stalo? zeptala jsem se tichounce a on hned začal vyprávět, že se mají stěhovat do nového domu a že se mu tam nechce, že se mu nic nechce, ani žít.

Čtyři roky jste se na tom dřeli, připomněla jsem mu nerada, a teď byste tam nešel.

Kaději jsem po ta čtyři léta obcházel stavbu po lukách a přes pole, abych neviděla, jak se tam milý pan primář plahočí a jak za drátěným plotem stojí čtyřicet chroniků, čtyřicet bívojnů bohatýrů, kteří mu chtějí, ale neschází pomoci, a takaspoň celý den pozorují, jak mu to nejde a jak se čím dál namáhavěji večer narovnává.

A vtom se otevřely dveře a vešla vlně smažené jíšky a v jejím oblaku vstoupila dovnitř paní primářová a žalovala, že se pan primář nechce stěhovat, že nejeví žádné nadšení, že jí chce otrávit a dohnat k tomu, aby dům, teď ho mají hotový, prodala, a pan primář se ptal, kolik myslím, že by za něj dostal, a já neměla tušení a pan primář řekl, že ani nechce už dál pracovat v této psychiatrické léčebně, protože ho tam vyučívají a zvláště teď, když vědí, že se odtud nemůže hnout kvůli tomu prokletému domu, a že si svůj život představoval jinak. A paní primářová řekla, že ona si zas celý život představovala, jak bude bydlet ve vlastním domě, jak na to léta šetřila a pak vymyslela projekt, sehnala materiál a řemeslníky a sama vozila kolečka a přidávala.

- Já také, volal pan primář, já se do smrti nevyléčím z následků tvého stavění. - Jakého mého, křičela paní primářová, já to dělala pro tebe a pro naše děti a vy z toho teď nemáte radost a nikdy jste neměli.

A paní primářová se rozplakala a utírala si oči utěrkou a pan primář řekl, že on nikdy nechtěl stavět, že chtěl jenom pořádně dělat svou práci, a že kvůli pitomému baráku nemá čas přečíst si ani Československou psychiatrii, ož odborné literatury nemluvě, a paní primářová řekla, že jí to dělá schválně, že do noci zůstává v ústavu jen aby nemusel domů, a že

s ním není a nebyl žádný rodinný život, že by snad mohl pacienty trochu obývat a ne je léčit na úkor manželky a dětí. A tu se pan primář rozčílil a křičel, že on jí také nenutí, aby tolik a každý den uklízela, a že si myslí, že ona oblizuje čisté podlahy jen proto, aby se mohla udržet a pak mu to vyčítat. A paní primářová plakala víc a hexak nebyly to slzy lítosti, ale vsteku a bezmoci, protože on se teď ve finále propadl do apatie, byl mrtvý brouk a to mu měla za zlé, protože jí všechno skazil.

Poradila jsem jí, aby se tedy do nového domu přestěhovala sama a jeho nechala ve služebnách bytě, ale to jsem neměla říkat, protože paní primářová by v té chvíli nejradši vzala nůž a podřezala sne.

A tak jsem si vzpomněla na divého muže, na jeho modré oči, jak se v nich zrcadlilo tiché letní nebe, na jeho úsměv, jenž byl úsměvem Buddhovým. Věděla jsem už dávno, že pan primář závidí svým pacientům, že se jich všichni bojí, anebo je litují, zatímco s ním nemá nikdo slitování a tak musí bez přestání valit svůj balvan do kopce, odkud shora svítí zlé oko jeho ženy a musí valit a být v její blízkosti a ještě musí být šťasten.

A taky jsem si vzpomněla, jak jsem si oneddy povídala s antikvářem a on z ničeho nic řekl, že ještě v minulém století měli lidé strach, aby neztratili svůj život doslova, zatímco v tomto století mají největší hrůzu z toho, aby jej neztratili zaživa, aby pak ještě nemuseli žít v rezignaci s vědomím, že v rozhodujícím okamžiku nejednali nebo neobstáli. A tu jsem viděla, jak se nohy pana primáře kopýtky boří do mokravé země, jak se vzpírá a celým tělem se pokouší vyrovnat sílu sesuvu, ale půda se veze a on na mne hledí velikýmá litostivýmá očima, jejichž temné panenky dokáše, jak mi několikrát ukázal, obrátit dovnitř a dívat se do sebe. Proč se tam nepodíval, když začala s tím barákem? Nebo když si ji bral? Anebo než s ní měl děti?

Napadlo mne, že bych nejradši vzala pana primáře za ruku a šli bychom spolu do hospody a pak třeba putovali přes louky a přes pole a možná, že bychom potkali nějaký hezký a příjemný blázinec, kde by se mohl stát primářem - králem, jak by si

A on dál žaloval, že celý život obětoval pro druhé, ale oni stejně nebyli a nejsou šťastní, že je sevřený v kleštích svých povinností, že se nemůže ani hnout a do smrti už bude jenom dřít a splácet dluhy.

Mohla bych ho odvést do jiného království? Staří Číňané tvrdili, že když někdo někomu zabráni, aby si vzal život, má už pak do smrti za něj zodpovědnost. Možná by chtěl, abych pak byla jako jeho žena, a kdybych nebyla, ztratil by všechny své jistoty, rozpadl by se v popel a prach. A co bych si pak počala?

Navrhla jsem mu ještě, aby tedy dům prodali a odešli odtud včas, když se mu tady nelíbí a když je tu v pasti. A to už jeho žena odešla do ložnice a nezavřela dveře, aby bylo slyšet, že štká a on řekl, že už nemá sílu cokoliv zařít, že ví, že už dlouho káru neutáhne, ale zase se zapřáhne a je mu jen sama sebe líto.

Ujistila jsem ho, že ho mají všichni pacienti rádi a že by bez něho byli nešťastní a vtom se vrátila paní primářová a začala mu zas vyčítat, že má pacienty stejně raději než ji a děti a já jsem konečně vstala a chystala se k odchodu. Pan primář vyskočil, naléval si kořalku a tolik mne přemlouval, abych se zase posadila, zůstala na oběd, že děti přijdou za chvíli z bruslí a že si spolu ještě popovídáme, ale já jsem už musela jít. Musím hlídat svůj vlastní život a ne nějaký cizí, aby se nesvalil anebo nepřekotil.

A tak jsem odešla a na kopci nad silnicí jsem viděla, jak krásný dům pana primáře prázdnými, temnými okny smutně hledí do kraje. Když jsem šla kolem hřbitova, nahlédla jsem mříží dovnitř a byl tam čerstvě navršený řívek a na něm dva věnce z uzělých květin. Nikde nikdo, takové zinné ticho. Jak dlouho si ještě lidé budou vykládat o hrozném životě a konci toho muže, který byl možná šťastný, protože byl sám a nikdo nechtěl pro něj konat dobro.

## HRST STARÝCH PŘEKLADŮ

Překládat do šuplíku nemá smysl, rozumný člověk se takovou pošetilostí nezabývá. Ale asi má smysl vytáhnout někdy ze šuplíku pár věcí dávno přeložených. Tyhle nemohly vyjít kvůli překladateli, už také dávno. Dávno překládá se prolíná s jejich vlastními dávnem. Jejich dnešek se zatím stal dávnem u nich doma, zatímco jejich dávno trvá co dnešek jinde. Jinde se tedy ty věci čtou tak, jak se četly dávno u nich doma. Slovo označuje konkrétní fakt a je přitom podobenstvím. Jinde to konečně není nic nového, už také dávno.

Všechny ty verše vznikly po roce 1939, tedy po slavném vítězství generalissima Franka, kromě sonetu Machadova, který byl napsán už předtím.

Asi má smysl pustit si k nim jako zadní projekci esej významného spisovatele Juana Goytisela, napsanou a publikovanou v emigraci r.1967, v osmadvacátém roce vlády generalissima Franka.

l.č.

Manuel A l t o l a g u i r r e

B Á S E Ň

Že ve svobodě nesmím žít,  
naplním jí prostor své cely,  
aby se nad ty chmurné zdi  
obzory z jasu rozestřely.

Že nesmím za dne po zemi,  
vykročím do propasti noci  
a její pohostinné tmy  
budou mi nebem nehasnoucím.

Že ve svobodě nesmím žít,  
naplním jí prostor své cely.

A n t o n i o   M a c h a d o

S O N E T

Ó samoto, bylas mi společnicí  
ty jediná, tys nosila mi slova,  
aniž jsem chtěl, tak teď mi musíš říci,  
s kým mluvím, moje mízo pohádková.

Znechucez vřavou, muzrajem a bojem  
nemám, s kým bych se dělil o svůj smutek,  
než tebe, paní s tváří poď závojem,  
vždy poď závojem v proudu slovních pútek.

Ať tedy ten, kdo jsem, se jak chce točí  
tam v zrcadle, pranic mě nezajímá,  
být jakkoli už na mne podobá se.

Tys záhadná, ty láskyplný hlase.  
Odhal si tedy tvář, ať nohu zpřímá  
pohledět do tvých dýmantových očí.

/Překlad věnován V.Č./

J u a n R a m ó n J i m é n e z

S M R T , T O J E N A Š E M A T K A P R A D Á V N Á ...

Smrt, to je naše matka pradávná,  
ta první matka, jež nás miluje  
skrze ty ostatní, jak včely jdou,  
a nikdy na nás nezapomíná  
a nesmrtelná v sobě schraňuje  
- pro každého, pro každíčkého z nás -  
po srdci každé matky zesnulé;  
toť matka, která je nám vždycky blíž,  
čím více našich matek umírá,  
matka, která má každou jinou jen  
za schránu lásky, kterou vyplení  
- pro každého, pro každíčkého z nás - ;  
matka, jež čeká nás  
co matka poslední s dokořán rozpřaženou náručí,  
jež se nám v jeden krátký, krutý den  
okolo krku sevře navždycky.

R a f a e l   A l b e r t i

T Ě L E S N Ý   S O N E T

Válce se vede válka válkou. Vlastně  
obrať se ! Moře. Otevř ústa, milá.  
Na minú mořská panna narazila  
a archanděl se topí, neúčastně.

Hořící časy. Sbohem. Naléhavě.  
Teď zavři oči. Sáhni si. Jsi v lese.  
Tříšť vrcholka o skálu rozstříkne se  
a les je vražděn. Zbytečně. Ba právě.

Dynamitem do luny? Jsme tu k tomu.  
Smrt usmrcovat smrtí, to je ~~smrtí~~ válka.  
Opravdu, na světě je tolik krásy.

Lásko, už hoří v lese větve stromů.  
Otevři ústa. Moře, les a dálka.  
Teď zavři oči a rozpust' si vlasy.

C a r l o s   A l v a r e z

M A L Á   S M U T N Á   B Á S E Ň   N A   Ú S V I T

Kolikrát už se stalo všem, i mně,  
že strom se nám rozrostl pod rukama  
či moře nad hlavou, že naděje  
jak koberec se před nás přestřela,  
když se nám zjevil v trávě veršiček,  
když dozrálo ovoce objetí,  
když zaslechli jsme slova, tápající  
po našem stálém hladu po slovech.

Úsvit však přišel vždycky za námi,  
zas připraven, aniž si namíří,  
svou puškou kosit lidské životy  
či iluzi, arozenou z našich číší,  
a jak to ráno rostlo, sílilo,  
zbývala v nás jenom odporná chuť  
a nekonečná žízeň, kromě studu,  
že vypadáme jako opilci.

L e o p o l d o   d e   L u i s

B Á S E Ň

Kdosi chce nabrnout na naši pravdu stín  
a zapomenutí a do cesty nám hází  
jen klacky únavy, až stokou jejích špín  
se léta zhnusení vlekou jak vrstvou sazí.

Naděje zrtácí dech pod těžkým přikrovem,  
jejž spřádá lhostejnost, a radost už se dusí  
v oprátce samoty, když dlouhým hřbitovem  
stává se pozvolna ta řada desiluzí.

Z prastaré látky jsou svěrací kazajky,  
jež přispásobili i nám na naše těla,  
monotónní je tvář té krajiny, těch dní,  
v nichž síla našich gest se marně poztrácela.

Mluvíme, nikdo nás však ani nevnímá,  
či pohybuje rty a nevydáme hlasu.  
Den ze dne víc a víc nás ve své moci má  
pozvolna rdousící, ničivá ruka času.

Ba, už si v komplice převlékají i čas,  
když chtějí znenáhla otrávit v naší hrudi  
ten čistý, svěží vzduch, jímž dýchal každý z nás,  
vzduch - výkřik, protest, jas, jenž objímá a budí.

A štěstí uvízlo v zavřené uličce  
mezi slepými zdmi jak v olověné slují,  
když z muk a trápení během se spasit chce  
jako ubohý psík, kterého kamenují.

Nikdo však nesvede zaházet v bezednu  
pravdu, tu prvotní nahotu čirých kostí,  
tak jak nesvede pohřbit ve věčnou tmu,  
co láska ozáří ohněm své mohoucnosti.



J u a n G o y t i s o l o

P S Á T V E Š P A Ň Ě L S K U

"Nikdy bychom nebyli u konce, kdybychom chtěli obšírně a v jednotlivostech zmiňovat všechno užitečné a prospěšné, co pro nás koná Svatá Inkvizice; mnohem výmluvněji, než bychom to dokázali my, o tom svědčí současná situace španělského lidu, správně vedeného naší vládou, vysoké ocenění, jímž náš národ o závod častují národy evropské, naše dnešní literární a vojenská proslulost, náš veřejný kredit i úctyhodná morálka našich ministrů a úředníků."

Abbé Marchena,  
"Příručka inkvizitorů"

"Španělští spisovatelé", řekl mi při jedné příležitosti pařížský kolega, mají před námi chromou výhodu. Existence předběžné cenzury, kontrolovaný a řízený tisk, strnulost a nehybnost společnosti, v níž žijete, to jsou faktory povzbuzující svobodného a odvážného ducha. Akumulace nesnází a překážek odstraňuje slabé a kariéristy; je to nesmírně užitečná škola disciplíny. Ze střetání s bariérami konservatismu a intolerance vycházejí spisovatelé ve svém uměleckém snažení posílení ... Ve Francii naopak nachází mladý básník a nezralý romanopisec od počátku vlnivé a laskavé přijetí. Společnost kazí a sterilizuje jeho dílo tím, že je bez překážek přijímá. Umělecké revolty jsou výnosným zbožím a originální, mimořádný talent se za nějakou dobu zkomercializuje a slábne ... Věřte mi, jste doopravdy v privilegovaném postavení. Vaše nesnáže nás naplňují závistí ..."

Muž, jenž se takto vyjadřoval, byl nepochybně upřímný, já však jsem si vzpomněl na jistá rodičovská naučení z dětství a řekl jsem si v duchu: "Tenhle problém by se dal vyřešit snadno, drahý pane. Když nás tolik závidíte, proč nejdete pracovat k nám?" Že však mi taková odpověď připadala nevěcná, raději jsem mlčel. Nicméně mi ta slova vrtala hlavou dál a dnes, po mnoha měsících zralých úvah, docházím

k závěru, že jsou hluboce pravdivá.

Jestliže existence cenzury trvající po staletí a skvěle přizpůsobené požadavkům dnešní doby, dále moc tisku, v němž se nemůže říci nic, "co se říci nesmí", a konečně společnost, k intelektuálům a spisovatelům nejačně tolerantní na světě, jsou elementy užitečné a prospěšné rozvoji umělecké tvorby, není pochyby o tom, že my Španělé jsme nejen v postavení privilegovaném, nýbrž vskutku jedinečném, dodávám já. Takové výhody, jaké máme, by mohlo poskytnout opravdu málo zemí.

Zatímco na příklad naše politické instituce nebo naše ekonomická struktura v mnoha směrech nesplňují očekávání, můžeme se naopak honosit tradicí a mimořádnou účinností našich policajtů a cenzorů. Od času, kdy náš velký Larra /Mariano José de Larra, publicista, společenský kritik, poněry dohnany k sebevraždě 1836/ pěl chválu na jejich skvělé vlastnosti - "Což to není opravdu rozkošné, když si nějaký drzý spisovatelík dovolí napsat "Tohle a tohle u nás neklape", že hned vystoupí cenzor a poučí ho: "Tak ty si už neklápeš" - od těch časů tedy byl u nás cenzurní orgán postupně zdokonalován novými a novými úpravami; prováděly je vlády silné ruky, jež nás rozvážně a moudře ochraňují před pádem do strašných propastí demokracie a svobody.

Od dávných dob, kdy inkvizitoři Tomáše Torquemady posílali na hranici všechny podezřelé z kacířství nebo židovství, až po ustanovení současného ministerstva ~~financí~~ informací a turistiky nahromadila španělská cenzura cenný kapitál zkušeností; to nemůže popřít žádný nespokojenec /je to smutné, ale nespokojenci dosud existují/. Dnes už se na veřejných ~~scházkách~~ prostranstvích neupalují spisovatele /jak se dalo ve století 16., 17. a 18./ ani jejich díla /jako ve století 19. a ještě velice nedávno/, aniž tím tato naše instituce - pravzor a zářný příklad těch, jež se nyní po světě přímo rojí - ztratila sebezně na síle a jarosti. Francouzovi bude tenhle objekt naší národní pýchy připadat poněkud směšným, ale nás, španělské spisovatele, kteří máme za sebou na čtyři

sta let inkvizice, naplňuje nadšením současná legislativní úprava, kterou nám naši cenzori zaručují živobytí, občasný nucený odpočinek a v některých případech mlčení.

Pojme-li španělský občan tak ztřeštěnou ideu, že by napsal nekonformní román nebo básnickou skladbu - kdopak ve Španělsku tenhle druh literatury opravdu čte? - a najde-li nakladatele do té míry altruistického, že se mu to rozhodne vydat - s finanční ztrátou, rozumí se - musí originál projít rukama úřednické proslulého odboru pro orientaci a konsultaci /Departamento de Orientación y Consulta/ - což je cenzurno poslední křestní jméno - a tu koncem kratší či delší doby - od dvou týdnů do jednoho roku a někdy i později - rozhodnou funkcionáři tohoto odboru - prostě a jednoduše duchovní, vojenské i civilní osoby - ve světle principů katolické morálky a zájmů státu, zda vydání toho spisu je či není vhodné. A mladý nezkušenec, jenž líčí erotické scény či nedovolenou lásku, aniž ji výslovně odsoudí, nebo se vyjadřuje ironicky o oficiálním náboženství či o stávajícím společenském řádu, dostane lísteček s laskavým "Nepovoluje se" nebo se mu s rukopisem vrátí seznam nezbytných škrtů, od úplných kapitol či pasáží až po jednotlivá drsná slova, která by mohla urazit eventuelní venkovskou čtenářku. A to vše, zdírazňují, s velikou zdvořilostí, bez jakéhokoli násilí či vyhrážek.

V každém případě běží o chvályhodné upozornění, jehož smyslem je usnadnit pochopení hmatatelného faktu: má-li mladý spisovatel v tak tvrdém zaměstnání vytrvat, je pro něho vhodnější nedávat se svobodně věst inspirací či analyzovat skutečnost, jaká je nebo jak se jeví na základě zkušenosti, nýbrž přizpůsobit se raději požadavkům morálky a společnosti, což mu umožní psát knihy, jež pak bude tisk s náležitým jásotem vítat, ba dokonce bude moci aspirovat za příznivých okolností na některou z četných literárních cen, jimiž naše země oplývá.

Francouzská veřejnost shledá možná tuto metodu poněkud svovelnou a bude házet pojmy jako "svoboda tvorby" či "umělcovo svaté právo", ale španělský intelektuál, který neaspiruje na mlčení či na nucený odpočinek /pár takových vyšinulců a nenapravitelných idealistů skutečně existuje/, bude radovat se z moudrosti a snaživosti naší věkovité instituce, která projevuje takovou starostlivost o morální zdraví veřejnosti a o fi-

nanční potřeby spisovatelů.

Součinnost nejodpovědnějších intelektuálů - ty druhé zatím pustně z hlavy - s touto praxí je nikterak ve svobodě neomezuje. Naše cenzura nikdy nikomu neukládá, o čem psát: spokojuje se tím, že projevuje nesouhlas či sympatii. Už před lety jsem si na příklad povšiml toho, že rozbor poválečných španělských románů /obzvláště těch, za něž autoři nahrábali hodně pochval a odměn/ vedl k odhalení, že existuje řada témat a útvarů, jež si na základě dobrého přijetí u cenzorů zaslouží vřelého doporučení. Tato témata a útvary jsem pak roztrídil do pěti kategorií pod názvy věčný román, román sociální, román odvážný, román mravoličný a román realistický. Tých soubor témat by se dnes dal dovést i v oblasti divadla, poezie a eseje.

Privilegované postavení španělského spisovatele však netkví toliko v existenci cenzury: na rozdíl od jiných zemí, na první pohled vzdělanějších než naše, zasahuje do literárního života inteligentně a účinně španělský tisk. Kromě hrstky nezávislých /a pramalinko čtených/ časopisečků jako *Insula*, *Papeles de San Armadans* apod. existuje množství periodik štědře subvencovaných ministerstvem informací, která mají vysokou intelektuální úroveň /např. *El Español*, *Poesía española*, *La Estafeta literaria* - jež by se stejně dobře mohla nazývat štafetou či poslicí filatelistickou, burzovní či vojenskou, aniž by musila měnit obsah - a která s cenzurou na vlasteneckém ozdravovacím úkolu účinně spolupracují. Postoj těchto periodik a vůbec denního tisku k spisovatelům se ovšem různí podle toho, jde-li o autory přizpůsobivší se morálním a sociálním požadavkům země či o romantická individua, nespokojence a rozhněvané muže.

Pro ně si tisk vypracoval prostinkou terapii: mlčení. Dejme tomu, že romanopisec X podepíše dokument, který požaduje věci tak absurdní jako svoboda slova a respektování lidských práv, nebo učiní nevhodná prohlášení v cizích novinách. V obou případech je to počínání v každém ohledu nenormální; vyžaduje si přiměřené léčby, jež by vedla k nápravě a zamezila recidivu.

Co se s takovým člověkem dá dělat? Odstranit ho? Přimět ho k několikaměsíčnímu odpočinku? Na základě mnohaletých zkušeností vynalezli funkcionáři-specialisté na nemoci intelektuálů lék účinnější: takový člověk upadne v zapomenutí, jeho jméno zmizí ze stránek novin a časopisů. Tato metoda vede většinou k úspěchu, nemocný se po několikaměsíční léčbě zotaví.

Bohužel však existuje pár vzpurných jedinců, u nichž terapie mlčení selhává. V takových případech nasazuje tisk metodu jinou, co do účinků podobnou elektrickým šokům: za pomoci muzikálně orchestrované tiskové kampaně nemocný jednoho dne shledává, že je podvodník, individuus bez národa, gigolo, gangster /vybírám pár léčebných termínů, jež mi byly ordinovány v silných dávkách v březnu 1961, když se první metoda ukázala neúčinnou/; prohlásí se o něm, že si luxusně žije v Paříži, že jeho životní styl je spíše francouzský než španělský /být tohle je spíše lichotka/ a že jeho jméno se vyskytuje spíše na komisařstvech než v knihkupectvích. Nepřineseli takhle kúra žádané výsledky, přikročí se znovu k léčbě mlčením, tentokrát už výlučně. Procento vyléčených je podle všeho velmi vysoké.

K spisovatelům uvědoměly se španělský tisk stává naprosto jinak. Jak si už před sto lety povšiml Larra, "je dovoleno /rozuměj novinám/ pět chvály, v tom neexistuje žádné omezení; jeť dokázáno, že chvalozpěv nemůže být nikdy přílišný, zvláště ne pro vychvalovaného". Podle toho mohou zdraví spisovatelé dělat prohlášení do novin, do rádia i do televize bez jakéhokoli nebezpečí: mohou filozoficky črtit Larze, dokazovat, že Spinoza a Descartes byli hlupáci, ujišťovat, že stojí na straně Pánaboha a Pánbůh na straně jejich /ačkoli zlé jazyky tvrdí, že boží milost při psaní románů neponáhá/.

Hranice mezi zdravými a nemocnými není ovšem bez zákrutů a nehybná. Jsme naopak svědky mnoha periodických fluktuací, kdy spisovatelé pevného zdraví náhle onemocní a přecházejí do kategorie vážně chorých, zatímco jiní, na pohled nevyléčitelní a v zájmu společenské profylaxe odsouzení k odchodu na cizí vzduch, se náhle zotavují a vracejí se domů v záviděníhodném zdraví.

V prvním případě spočívá postoj tisku obvykle v bolestném údivu, že bývalému zdravému, nyní nemocnému, je nutno ordinovat léčbamičeraím; tento údiv se pak mění v rozhořčení, jestliže nemocný přes tuto léčbu tvrdošijně lpí na své chorobě, která se tak stává chronickou. V takovýto kritický moment je změna vzduchu vždy prospěšná.

V druhém případě naopak nemocný, který se vrací vyléčen z ciziny nebo jemuž pomohla k ztracenému zdraví prostá terapie mlčení, je předmětem zvláště vlídné pozornosti časopisů a periodik: na každém kroku jej fotografují, aby ukázali, jak je bujarý a svěží, dělají s ním rozhovory a štědře jej zahrnují pochvalnými epitety. Je-li definitivně vyléčen, umožní se mu najít velký byt a koupit si auto, protože je znám, že ve Španělsku se zdraví a pěší chůze absolutně nesnášejí.

Cenzura a tisk jsou ve skutečnosti pouze emanací třetího faktoru, který zabezpečuje španělskému spisovateli jeho jedinečné postavení: mám na mysli věkovitou a neměnnou /přes vnější náznaky/ španělskou společnost, pro niž neexistuje čas a která s obdivuhodnou věrností sobě chce být zítra tím, čím byla včera a čím je dnes. Jak říkal Larra: "Může být něco krásnějšího a poklidnějšího než země, kde se nemluví?" A tento náš velký esejista /kterého chronická choroba logicky dohnala k sebevraždě/ řekl dále: "Španělsko se vždy dělilo na dvě třídy: na ty, co sbírají a na ty, kteří jsou sbíráni." U vědomí této veliké pravdy se spisovatelé rozhodnutí nedat se sebrat spontánně podílejí na udržování principů, které jim zaručují hmotnou budoucnost a privilegované zdraví.

Láska španělské společnosti k umělcům je bez hranic. Spisovatelé fyzicky a morálně zdraví s ní harmonicky a rozumně spolužijí a otcovská péče lidí odpovědných za naši kulturu si žádá, aby intelektuálové /zaprůčalespoň z větší části/ s kněvivým rozhořčením pomáhali potlačovat politická dobrodružství, jež cyklicky otrásají národy méně prozíravými, než je náš.

Postoj španělské společnosti k nemocným je jen zdánlivě přísný a francouzský intelektuál se snadno dopouští omylu, že jej odsuzuje. Léčba u nás používaná se bude opravdu zdát přehnanou, připomeneme-li si jména našich nejlepších soudců-

bých básníků; je to však, jak uvidíme, jen část problému. Pravda, García Lorca zemřel jak zemřel a Miguel Hernández zesnul na nuceném odpočinku; pozůstatky Antonia Machado, Pedra Salinas, Luise Cernudy odpočívají daleko od rodné země. Jiní chronicky nemocní jako Rafael Alberti a Jorge Guillén žijí v exilu od Národního křížového tažení 1936-1939. José Bergamín, který se r.1958 vrátil do Španělska, koncem minulého roku opět odešel, oficiálně prohlášen za nevyléčitelného.

Je-li španělská společnost tvrdá k rebelům živým, přijímá šlechetně zpět do svého lůna mrtvé: dílo Lorcovo a Hernándezovo se ve Španělsku vydává a odpovědní činitelé organizují oficiální slavnosti k počtě Juana Ramóna Jimenése a Antonia Machada. Pokud jde o nemocné, žijící dosud v exilu, jsme si jisti, že až nadejde hodina smrti, stanou se opět předmětem uctívání tak jako jejich druhové, v minulosti nevyléčitelní. Jak pravil jeden z našich největších básníků /mám na mysli Luise Cernudu, zesnulého r.1963 v Mexiku/: "Které zemi jsou po chuti její básníci? Ti žijí, rozumí se, neboť víme, že pokud jde o mrtvé, není země, která by své neuctívala. Je-li největší chybou básníka, že je naživu, je to chyba, kterou čas vždycky napravuje."

Nám chronickým a nevyléčitelným nemocným zbývá, jak vidno, tato poslední povzbudivá útěcha, a protože tvrdošíjně setrváváme naživu, namísto abychom přijali slávu a uznání, které přináší smrt, to nejlepší a nejslušnější, co můžeme zatím dělat, je být zticha. Nebo opakovat v chóru s tiskem, který po pětadvaceti letech mlčení objevil Luise Cernudu: "Protože Cernuda je mrtev, ať žije Cernuda!"

/Přeloženo ze španělského originálu *Escribir en España*, vyšlého v knize úvah a studií "El furgon de cola", jež byla publikována nakladatelstvím Editions Ruedo ibérico v Paříži r.1967. Autor Juan Goytisolo, přeložil L.C./

Alexandr Kliment

D o p i s

Květiny a živočichové se dělí na denní a noční. Podobně můžeme rozlišovat také alkoholiky. Jsou zvířata, která si svůj život odbývají v noci, a nezapomenutelný zážitek je pozorovat květy nočenky, když se otvírají se soumrakem. Tiše taky voní. Někteří umělci ožívají teprve se stměním; ne že by celý den spali, prostě na božím světle za nic nestojí, jsou mrzutí a hrají falešně. Přátele tmy prý nejsou schopni lásky před západem slunce. Zním anděly světla a poznám anděla noci. Sám o sobě mohu uvést, že jsem alkoholikem nočním.

Ale proč to všechno vlastně říkám? Vždyť uhýbám od líčení, které se týká jiné věci, totiž dopisu. Chtěl jsem jen nějak vysvětlit Jiříčkovi, proč si s ním za bílého dne nemůžu připít, i když mě o to moc prosil a vyhrožoval, že se možná vidíme naposled.

Jsem nedůsledný člověk, promiňte. Důsledně stůnu jen krásnou nemocí alkoholika, avšak rozkvétám až po setmění. Před soumrakem ani kapku jedu. A bylo ještě hodně světlo.

"Třicet roků se známe, a ty že piješ jenom v noci?" řekl Jiříček. "Co děláš ve dne těch třicet let?"

"Píšu blbosti?" řekl jsem.

"Na nikoho není spolehnutí," řekl Jiříček.

Takže náš rozhovor byl stručný. Jiříček se omlouval. Bolestně líčil svůj pocit viny. Opouští národ, jazyk, přátele, pražské uzeniny, a vidíš, kamení neumí plakat, baroko a Jugendstill. Neměl jsem náladu Jiříčka utěšovat. Jen jsem řekl, ať si nezapíná nad fasádami a že se mu výčitky ve Vídni usadí. Možná za týden, možná za rok. Ačkoli jsem ho o žádné sliby nežádal, sliboval, že bude statečný, že bude přemáhat svůj stesk, a zklamaneč si postěžoval na pražskou společnost Priva-tissimus. Resignace. Nikdo už nechce bojovat za lidská práva. Žádné protesty.

"A ty už taky jen mlčíš," řekl Jiříček.

"Recituju si na záchodě. Manželka nesnáší lyriku."

"Copak nemám právo být lidský?" řekl Jiříček.

"Není to věc práva, je to věc postoje," řekl jsem.

"Když odjíždíš, tak odjížděj. Pán Bůh s tebou."

"Mohl bys svůj postoj definovat?" řekl Jiříček.

Radší jsem ho objal. Byl jsem přece vážně na rozpacích, jestli mám Jiříčkovi nadávat. Nikdo se s ním nemusel kamarádit a já bych měl chápat povzbuzující myšlenku automobilových konstruktérů: Méně strachu a více pohodlí. Proč by se podobnou myšlenkou nemohl řídit konstruktér divadelních představení, politických zápletek, filmových scénářů a intimních večírků. Můj kamarád. Nejsem tak odvážný kritik režimu, abych směl kritizovat jeho oponenty. Bojují za lidská práva. Ale copak není lidské právo cestovat, žít v luxusu, utrácet peníze tam, kde si je vyděláme, odivovat se vlastním portrétům v novinách, pít víno s ministry? Oblékat manželku do šperků? Má být lidským právem jen stud, odřikání a lítost nad tím, že svými blbostmi kompromitujeme svoje vlastní přátele a příbuzenstvo do desátého kolena?

"Stejně se tam všichni sejdem," řekl Jiříček a dal mi dopis.

Vzpomněl jsem si, jak jsem Jiříčka objímal, když odjížděl do Moskvy, nejdřív jako student, později jako diplomat. Objímal jsem Jiříčka, když odlétal na sever a jindy zas daleko na jih. Nepřežil by, kdybych ho s čerstvou růží nepřivítal na letišti, když se vracel z Číny nebo z amerických univerzit. Přiznám se, růže jsem kupoval rád a s upřímným dojetím. Teď mi Jiříček dával na rozloučenou dopis.

"Napsals mi něco na rozloučenou. Kdybys mě už neviděl. Děkuju ti. Můžu si to hned přečíst?"

"Je to přece tvůj vlastní dopis. Dals mi ho, abych ti ho uschoval, a musel jsem ti tenkrát slíbit, že ti ho nevrátím, i kdybys mě o to jednou moc prosil."

"Ale já tě o nic neprosím."

"Takovou relikvií brát s sebou nemůžu."

"Neznám pořádnějšího člověka. Určitě už tři neděle pálíš papíry. Proč jsi nespálil taky ten dopis?"

"Copak jsi zapomněl?" zeptal se Jiříček.

Začínali jsme se jeden druhému do očí, jako bychom měli prosit o bratrskou lásku, která kdysi byla samozřejmá, a měli jsme na mysli víc, než obsah jednoho dopisu. Na paprsku světla spěchala mezi námi sem a tam jako v pračávném pokusu o stvoření procesí prozářených buněk s plastickými obrazy, které nás ve vzpomínkách budou těšit i děsit zárcveň. Obrazy plné přátel-sky naladěných lidí, nečekaných událostí, tichá zátiší, přírod-ní dramata krajinných nálad a již historické válečné fresky.

Podali jsme si ruce s upřímným přáním banalit, jejichž ne-dostupnost je trestuhodně zřejmá. Co je štěstí? Kdo je zdravý? A problém není v tom, že potřebujeme peníze, problém je v tom, že potřebujeme hodně peněz. Tak jsme se rozešli a opustili.

Jiříček se ještě za mnou rozeběhl. Vzal mě pod paží a srov-nal se mnou krok. Vyčítal mi. Hněval se. Vypytaval se. Zůstal mi snad něco dlužen? Odvází mi ženskou? Tak o co jde? Jde o prachy a o ženský. Okradl jsem tě? Přebíral jsem ti ženskou? Tak proč se tak najednou tváříš nemístně a chladně, když já opouštím všechno. Neseznámil jsem tě s třemi nositeli Nobelovy ceny a desítkami VIPs? Nebyl jsem, prosím pěkně, ochoten sedět v kriminále jako Václav? Proč mě tedy nezavírají? A ne-vařili jsme spolu boršč? Neprochlastali jsme spolu třetinu ho-norářů? Když ztrácí milovanou vlast a milovanou chalupu a mi-lované Malostranské náměstí a milovanou Malostranskou kavárnu, proč má ztrácet posledního věrného kamaráda? Jiříček je zkla-mán. Jsme málo dojatí, málo zoufalí, málo nešťastní. Něco ne-hraje, v režii je chyba. Proč se mnou nezůstaneš, volá na te-be žena, která utíká za milencem.

"Nevadí," řekl Jiříček. "Nemám takovou povahu, abych se obětoval pro mrzáčky. Ale zůstanu solidární. Vídeň je Praha bez fízlů."

Hned jsem dostal telefonní číslo. Můžu se kdykoli ozvat, přijet, opatří mi byt i peníze a pro ty moje blbosti sežene nakladatele. Jen ať řeknu, co by pro mě mohl ještě udělat.

"Komu teď svěřím svůj dopis?" řekl jsem.

"Tak to se nezlob! Takovou věc s sebou vzít nemůžu. Jedině, kdybys jel se mnou."

"Ty musíš odjet a já tu musím zůstat. Jestlipak se vůbec

dovedeme rozhodovat?"

"Já ano. Já jsem a zůstanu normální," řekl Jiříček.

Znovu jsem ho podle všelého slovanského způsobu objal a mnoha slovy jsem ho ujišťoval, že se mi bude stýskat, ale že mu budu hodně psát, že nezapomenu, co jsme spolu prožili, a že snad není ještě všem dán konec, že se zas brzy uvidíme a že spolu budeme péct černež chleba.

Komedie? Konvence? Schizofrenie? Přece musel vědět, co si skutečně myslím, studem bych musel zároveň skákat z mostu. Bude tedy zas květinou, která se podává na přivítanou, která se podává na rozloučenou. Uprímnosti se nežádá. Žádá se obřad, rituál. A já jsem zapleten a nesnáším scény a skandály.

Svůj starý dopis jsem si neal v kapse jako malého králíka. Co si teplého, hebkého a neposlůšného se mi po boku pořád cukale, trhalo, chtělo ven. Co dělat s věcí, které se říká dopis a jejíž obrázek jsem měl od dětství rád? Nebylo očekávání listonoše do určité doby radostnou událostí? Nyní mi poštu doručují vedle listonošů taky civilové. Pak musím k výsledku a jsem státním právem dotazován, jaké píšu blbosti. Už dávno schránku neotvírám rád, ale kvůli tomu přece nebudu emigrovat.

Usmíváte se nad čtverečkem milovaného epítelu, který se proměnil v perleť? Chcete si můj dopis přečíst? Prosim, je taďy, ale uvažte, copak si příroda uschovává něco na památku? Má mořská vlna nějakou paměť? Kdo je tak hrdý a zároveň tak mocný, že se může veřejně odvolávat na svoji minulost? Jen pevný stát. Jen neomylná církev. Pochybuju, že taky jeden nějaký individualista, který píše blbosti.

Radši bych nelíčil svoje pocity. Bylo mi hůř, než kdybych ponalu umíral. Styděl jsem se za ruce, které nelétají, a styděl jsem se za nohy, které nejezdí na kolečkách, za srdce, které vnochává a netluče podle předpisu, za oči, které vidí za roh, za jazyk, který se neobrací. Jak jsem tupý a pořád ještě není noc.

Šel jsem Václavským náměstím vzhůru k soše svatého Václava, kde se pro pár slov upálil Jan Palach. Teď se tu scházejí mladí a veselí lidé. Cestou jsem svůj starý dopis v duchu roztrhal na kousíčky a naházal po částech do košů na odpadky. Jen

v duchu. Co kdyby se někdo o můj dopis zajímal? Útržky vyhra-  
be, sestaví a vyluští.

Ačkoli se mi nechtělo vykonávat nic přirozeného, zavřel  
jsem se na veřejné WC. Tady jsi bezpečnější než doma, kde jsi  
pořád někým z lásky pozorován. A přece jsem neměl odvahu splá-  
chnout, co jsem kdysi napsal. Jaká slova? Krásná? Ošklivá? Jisté  
je jen to, že to jsou slova moje, a jejich pravdivost už dávno  
nespočívala v jejich obsahu, k němuž jsem se mohl hlásit, nebo  
za který jsem se mohl stydět, vždyť jejich význam a obsah se  
mohl změnit, jako se časem mění i kamení, nebo jsem se mohl  
změnit já sám, jako se mění každý živý člověk, dokud neumře;  
jediná a nesporná pravdivost mého dopisu byla v tom, že jsem  
ho psal já, to přiznám, dosvědčím, a dobře jsem už tenkrát  
před lety věděl, proč dopis nechci mít doma.

Komu svůj dopis svěřím? Doba je zlá a přátelé odcházejí.  
Nechce mi ještě někdo něco vrátit?

Kolik krásných věcí jsem sám takhle urazil, když jsem je  
nesl do popelnice. Kolika lidem jsem způsobil bolest, když  
jsem řekl, že nemám čas. A fakt, času je málo. Ale mohl bych  
taky vyprávět o radostnějších setkáních, promiňte! Příště.

Nyní jen prosím o dovolení, abych skoncoval se svým dopi-  
sem. Sním ho s chlebem a klobásou. Bezpečně zůstane ve mně.  
Jenže jsem pozorován jinými pojídači klobás. Sám se také po-  
zorně dívám, jestli snad někdo nepřikusuje papír.

Kde v miliónovém městě najít otevřený oheň? Kolik ener-  
gie teče tam a zpátky, a nevidíš plamínek. Několik mých zná-  
mých má v bytě krb. Od určitého data nesnáším a taky nevyko-  
návám neohlášené návštěvy. Též mi bylo dáno najevo, že můj  
hlas v telefonu by mohl zapříčinit nedozírné následky.

U nás doma na velikém sídlišti hoří oheň na plynovém spo-  
ráku. Mohl bych taky zapálit svíčku. Ale jak bych svoje počí-  
nání vysvětlil ženě a dětem? Chtěly by vědět, co spaluju.

V polích je vlhko, při zemi jinovatka a na zemi tlející  
nař. V dálce za mnou září diamantové hradby nově zbudovaného  
vrlikoměsta. Stmívá se. Začíná můj čas. Poetická směs krásy a  
ošklivosti pražské periferie mě laskavě omračuje. Podle božích

nuk bez kříže je strom, ve stromu dutina, do které však ruku nevložím. Stalo se na mé hoře, že Jurčik strčil ruku do dubu, dub se zavřel a Jurčik už ruku nevytáhl.

V hospodě hučí kampa. Na stole mám pivo, kafe a panáka rumu. Vedoucí příkládá. Plameny a jiskry šlehají dvířky. Lesk ohně hází reflex na moje sklenice, na tváře lidí, kteří tu taky tak sedí jako já, na rybníčnatou plochu zrcadla, za jehož nikotinový rám jsou zastrčeny pohlednice s obrázky: Kardašova Řečice, Paříž, Moskva.

Věděl jsem, že tu můžu sedět aspoň dvě hodiny a že oheň za tu dobu nevyhasne. Mezi třetím a čtvrtým nebo mezi čtvrtým a pátým pivem vstanu, řeknu s dovolením a dopis hodím do kamen. Netřeba, abych ho předtím ještě četl. Noc za okny pevně buďovala svůj stan. Slyšel jsem tichý praskot lan, tatloukání kolíků, šelest dílů placky a něžný rachot rumpálů, které zavěšovaly hvězdy do přichystaných hnízd.

O DVOU RECENZÍCH

/Aktuální příspěvek k dějinám duchovní občanské války  
v Čechách/

František Kutnar vydal ve Státním pedagogickém nakladatelství rozsáhlou práci "Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví". První díl /Od počátků národní kultury až po významění obrodného úkolu dějepisectví v druhé polovině 19.století"/ vyšel v roce 1973, 2.díl /Od počátků pozitivistického dějepisectví na přeh historiografie marxistické/ v roce 1977.

V Historickom časopise /ročník 27, číslo 2, 1979/, který vydává Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, recenzoval 2.díl Kutnarovy práce L.Suško. Na třech stranách zevrubně informoval o autorově metodě a metodologii, o jejích přednostech i nedostatecích a také o některých autorových nedůslednostech. Suškovy pochvaly jsou strážlivé, jeho výtky jsou konkrétní a především žádný způsob čtení neumožňuje rozumět mu jinak, než právě jako tomu, kdo usiluje podat objektivní informaci a přitom naznačit přednosti i slabiny posuzované práce. Četba vzácně nepoplatného Kutnarova díla a právě v této souvislosti překvapivě klidné a věcné Suškovy recenze úhrnem skýtá výjimečný, paradoxně vzrušující zážitek zpomínané už normalnosti.

Na tomto místě jen několik ukázek přístupu a jazyka recenzentova, který v úvodu konstatuje, že na takové dílo čekala československá historiografie až desetiletí: "Metodologicky ... sa približuje marxistickej ideológii, aj keď do jeho bádateľskej práce naplno neprenikla"; "Málo pregnantne vyznievá zhodnotenie teoretického myslenia J.Golla. V tomto smere je oveľa zreteľnejšie vykreslený obraz Masarykovej filozofie dejín ... Kutnar pritom upozorňuje na oprávnenosť Masarykovej kritiky individualizujúceho historizmu, odtrhnutého od praktických potrieb a na ním vytýčený postulát angažovanej historiografie ..."; "... aj keď na hodnotiace meradlá na niektorých historikov, ako napr. na J.Pekaře by sa mohli vzniesť isté pripomienky vzhľadom na výraznú idealistickú koncepciu ich tvorby"; "U Nejedlého portrétu zaujme trezvie a diferencujúce hodnotenie, ktoré vie zdrazniť význam osobnosti, ale zároveň po-

ukázat aj na nedostatky Nejedlého historickéj metody"; "Záverečná kapitola Kutnarovho prehľadu sleduje počiatky českej marxistickej historiografie na pozadí dejín robotníckého hnutia. Je to pochopiteľne len najstručnejší náčrt ... Je zrejmé, že autor si nekládol za cieľ podať širší obraz marxistickej historiografie. Treba vyzdvihnúť priekopnícky čin F.Kutnara, krotý na záver svojej plodnej bádateľskej činnosti predložil dielo, ktoré bude iste na dlhý čas nevyhnutelným orientačným pomocníkom historikov, nielen posluchačov histórie, ale aj bádateľov. Ako výkon jediného historického bádateľa je to svedectvo nemierny koncentrovanej pracovnej aktivity, a aj keď ku pri hodnotení niektorých osobností možno vyčítať istú nedslednosť, zasluguje si pre svoj význam nepopierateľnú úctu."

X

Docela jiné představy o účtě k dílu českého historika byly formulovány v Čechách. Recenzent se sebevědomě okázalou zlcovestností nazval svůj text "O výkladu dějin českého a slovenského dějepisectví Františka Kutnara" a potřeboval celých devět stran Československého časopisu historického /ročník 27, číslo 6, 1979/ na to, aby s únavnou vehemencí předvedl, co jest dnes "rozhoďný postoj dialektické negace". Negace, která vychází - kupř. i v hodnocení Masarykovy "České otázky" - z "Poučení z krizového vývoje ve straně a ve společnosti".

Recenzent se toliko řečnický táže: "Jaký je smysl výkladu českého a slovenského dějepisectví u F.Kutnara?", neboť nesí pochyby, že právě on znal odpověď už dávno, dávno předtím, než vzal knihu do ruky. Vždyť Kutnar "... je žákem J.Pekaře", takže jeho práce ani nemůže být ničím jiným, než "protimarkxistickým spisem", totiž "neuvěřitelně opožděným epilogem pekařovské falzifikace našich národních dějin". Pak je ovšem možné, že dokonce i "... faktografie je u F.Kutnara prostředkem, nástrojem protimarkxistické koncepe dějin českého a slovenského dějepisectví".

Střelivo recenzentovo je oné těžce zprofanované ráže, která se u nás zavedla do výzbroje držitelů úředních pravd zhruba před třiceti lety: " ... Protivědecký spis J.Pekaře ..."; "Plesni-

vě zpátečnické "Tři kapitoly z boje o svatého Jana Nepomuckého!"; "Práhledná falzifikace dějin v práci 'Žižka a jeho doba'"; "V Kutnarově portrétu jezuita Balbína se velmi obtížně vyhledává rozhraní mezi pekařovskou nacionalistickou falzifikací českých dějin a docela obyčejným lhaním"; "Je poněkud zvláštní, že F.Kutnar ocenil ideový marasmus, který nazýváme masarykismem, jednoznačně pozitivně, a to i přes ostré pátky J.Pekaře s T.Masarykem"; tu třeba dodat, že by bylo ještě zvláštnější, kdyby recenzent právě tohle "i přes ostré pátky ..." byl s to pochopit. Nevím také, jak rozumí slovu "inzultace": každý u nás si dovede představit, jak krotičce mohly být formulovány námitky vůči Mejedlému v knize, která nejen měla vyjít, ale také vskutku vyšla - a přesto je recenzent přesvědčen, že Mejedlý byl "... kutnarovskou kritičností doslova inzultovaný ...".

Kutnar, údajně toliko "reprodukuje všechna základní Pekařova stanoviska", nemůže tak asi učinit jinak, než "kostrobatou vavákovštinou" - a tu už může jít jen o perzekuční blud: mezi protagonisty rozvětveného a až do dnešních znormalizovaných dnů zasahujícího pekařovského spiknutí rozpoznává i milčického rychtáře s vybělenými vlasy až po ramena! A jak už to ovšem u falzifikátorů a vůbec škůdců bývá pravidlem, počíná si vřavákovštinou Kutnar "velmi obratně" ...

Recenzent se v textu znovu a znovu vrací k tomu, v čem spatřuje nejspíše nejnebezpečnější ideologický kontraband idealistického historika: "Kutnar ... akcentuje spojitost o sobě ve vývoji dějepisectví". Tvrdí, že "Dějiny dějepisectví jsou dokladem kontinuity lidského vědeckého myšlení, které nikdy nemůže beztrestně přerušit tradice a začínat od počátku". Dědictví českého a slovenského dějepisectví je podle něho "... předáváno z generací na generace a spojuje je přes protiklady staletí, směrů a individualit v jediný charakteristický celek lidského poznání. Tak je dána i zaručována kontinuita, bez níž by nebylo jak ve veškeré práci fyzické a duchovní kritického a sebekritického srovnání a zdravého rozumu".

Recenzent, který jistě naposledy zmíněné hodnoty nepostrádá, zděšeně dovozuje: "Marxistická historiografie prý je nejenom v nezbytné diskontinuitě, ~~zkrátka Třikrát masarykismus~~ ale ve stejně nezbytné kontinuitě s dílem T.Masaryka i J.Pekaře, J.Sla-

víka i F.Dvorníka, K.Jakobsona i Z.Kalisty. Jinými slovy máme být dědici všeho významného, co bylo."

Pocit převahy nad nepřizpůsobivým a podle toho také kádrově nechráněným historikem nejstarší generace umocňuje si recenzent arogantní stylistickou figurou, kterou se výsměšně předvádí jako obránce čehosi slabého, Kutnarem jakoby ohroženého: "Pekařův žák F.Kutnar vyložil T.Masaryka natolik pozitivně, že nám nezbyvá, pokud se přidržíme jeho rad nebo polekáme jeho výhrážek, abychom i dnešní marxisticko-leninskou historiografii rozvíjeli v určité kontinuitě s masarykismem". "Vadejme se tedy třídních stanovisek ,.."

Věru není jasné, jak a čím může právě František Kutnar vyhrocovat právě recenzentovi, či dokonce samotné marxisticko-leninské historiografii. Recenzent si však netroufne ani dávno zapomenutého Frantička Pubičku, který jako nedostačivý předchůdce Palackého začal se systematickým vypisováním českých dějin již v roce 1758 /dvěstě a jeden rok před "Poučením"/ charakterizovat s menší rasancí než jako "jezuitskou a stavovskou fossilii". Musí-li se zaklínat "uvědomělou stranickostí" i vůči tomuto nebohému Pubičkovi, snadno pochopíme, že tím méně může mít smysl pro jakoukoli kontinuitu s komunistou Závěšem Kalandrou, odsouzeným v procesu s Miladou Horákovou ke zcela důsledné diskontinuitě, totiž k trestu smrti a tehdy také řádně popraveným, neřku-li se Zdeňkem Kalistou, který trest, zkrácený v rozvratných letech šedesátých z patnácti na osm let žalářní diskontinuity, s prominutím přežil.

Jistě, nejde vůbec o tohoto Josefa Haubelta, podepsaného pod recenzí a také nepochybují, že ukázky jeho kritických způsobů nejsou s to dnešního čtenáře už ani překvapit, natož rozčilit - po tom všem, co už máme za sebou v dlouhých dějinách té války. Té duchovní občanské války v Čechách.

Ano, v Čechách: jde o to, jak je možné, že reprezentativní akademický časopis slovenských historiků na dílo, které se - nejspíše ovšem s vydatným přispěním zázračnických kejklů Pekařova agenta, toho vymyšleného jezuitského svatého na mostě - dostalo až do rukou čtenářů jako připomínka normálnějších časů, že se na toto dílo odváží reagovat slušně a věcně?

A jak je možné, že redakční rada Československého časopisu historického souhlasí s tím, aby právě při recenzování díla o souvislostech duchovních dějin našich národů vzala si slovo sebou samou zahlcená nenávist ke každé jiné než stranické, ale čtí raději partajní kontinuitě? Ostatně jako kdyby taková kontinuita existovala! Nenávist, která umí jen ničit: odmítat, rozdělovat, vydělovat, vylučovat, škrtnat, zakazovat, přehrazovat, vymycovat ... A ještě zapírat, zatracovat, umlčovat, odsuzovat ... A také ovšem cenzurovat a z knihoven vyřezávat knihy a k lopatě posílat jejich autory.

Je to jen náhoda? Bývá tomu jindy opačně? Nemyslím. Slyším totiž zároveň spoustu zlomyslných, závistivých, často trapně nejapných výroků právě o Slovácích, o tom, jak nás Čechy ovládají a ovšemže vyžirají - nás zřejmě pořád někdo vyžirá. Řekl bych, že je to jeden z nejnejapnějších způsobů, jak nemluvit o tom, co nás decimuje skutečně, čím totiž sami sebe decimujeme: jak nemluvit mimo jiné o té válce.

Je to také válka proti historické paměti a tedy i proti těm "profesionálním pamětníkům"-historikům, kteří mají svědomí, je to válka proti všem tradicím, nehodícím se úřadům: válka proti takové minulosti, která by nás mohla oslovovat celá, nepoškrtaná, nezfalšovaná, v úplnosti dobrého i zlého, velkého i maličce ubohého, stále inspirujícího a povznášejícího i toho, zač se ještě dnes styčíme.

Bez otevřeného vztahu k takové minulosti ztrácejí naše životy jakýmsi zlomyslným paradoxem i budoucnostní rozměr, rozměr naděje, přesahující dnešní shánčlivý, sebestravující se všední den. A s nadějí ztrácíme pak smysl i pro tu poslední, tajemnou solidaritu s březínovským "společenstvím mrtvých, živých a nezrozených". Zůstáváme už jen těmi, které dokáže vyburcovat z lhostejnosti toliko podezření, že někdo ujídá z našeho, či spíše z mého žlabu, že nám, či spíše mně někdo někde něco sežral. Při takových starostech se ovšem brzy a spravedlivě pošereme sami.

Petr Pithart

\* Jmenovaný je žákem prof. O Říhy a působí jako docent na katedře obecných dějin Filosofické fakulty KU.

## K l a u n a d ě c k o

O letošní třetí listopadové neděli uvedla Československá televize Krále v New Yorku. Byl natočen v Anglii v roce 1957, promítal se prý někdy začátkem druhé poloviny sedmdesátých let i u nás, ale já jsem jej viděl až teď v příslušném zmenšení. Byl jsem napjat, jak si Chaplin vyrovná účty se zemí, která ho tak dlouho hostila, a jejímž občanem se přesto nikdy nestal. /"Cítím se občanem celého světa", odpověděl na výčitky místních vlasteneckých novinářů./ Zakusil na její půdě leccos nepříjemného, zejména v padesátých letech. Byl liberálem do důsledků a takoví to tehdy neměli lehké ani v Americe. Vyřídil si to s ní na vysoké úrovni jako umělec a gentleman, alespoň mi to tak připadalo. /Snad to zkesluje středoevropská optika./ Jako by ho vedla moudrost vyzkoušeného žánru. Jeho hrdina, sesazený král, který musel opustit ~~království~~ své království mimo jiné i proto, že pojal jakýsi humanizující plán na využití atomové energie, je gala převlek starého tuláka. Má opět trampoty: Po příjezdu do amerického exilu ho opouští královna, k níž ho prý ovšem vázalo jen oficiální pouto; okradou ho o zbytek peněz a vystaví hrozbě, že si bude muset vydělávat; půvabná sousedka z hotelu ho rafinovaně vláká na soukromý večírek, aby ho jako pracovnice televizní reklamy zneužila a předhodila veřejnosti, a nestydí se při tom použít tajně zamontované kamery; král se stane hříčkou sil, které jsou mu nesrozumitelné, a zažije reklamní úspěch, který ho udržuje finančně nad vodou, ale také si ho zotročuje a donutí ho dokonce nechat si plasticky operovat obličej. Nakonec dojde ještě k daleko vážnějšímu ~~obratu~~ obratu. V zemi zuří pronásledování všeho, co zavání komunismem, a král se k tomu připlete. Volně zřetězené pásmo epizod ho zavede do jakési groteskní experimentální školy, kde se s omezeností vlastní všem extrémům klade důraz na výchovu osobností. Mezi nimi pozná mladého levicového agitátora a ta velkolepá variace téma klauna a dítěte je můj největší zážitek z toho filmu. Školák /myslím, že ho hrál Chaplinův syn Michael/ ve svém útlém věku ovládá obžalobně protestní frazeologii infantilních dospělých a obecně známý způsob politických radikálů: neposlouchá svůj protějšek, ví všechno líp než on a překřikuje ho ještě dřív, než ten stačí vůbec něco říct. Jenže i s tím pro-

tivným zázračným dítětem si příběh ~~právě~~ krutě zažertuje. Jeho rodiče jsou nařčeni z neamerické činnosti, přiznají někdejší členství v komunistické straně, ale navzdory tomu, že před pěti lety skončilo, odmítají udat spolučleny. To znamená, že pohrdají úřadem, a za to je vězení. Jejich synek na útěku před policií nalezne útočiště u svého dřívějšího náhodného známého - krále. Ne už jako sebevědomý křikloun, ale jako dojemný štvanec. Hořký klaun Chaplin balancuje ve vzniklé situaci: nesmí si to rozházet s pohostinskou státní mocí, ale musí zároveň ochránit děcko. Nic z toho se mu nepodaří. S chlapcem se potom setkáme keště jednou. Jsou na něm patrný stopy těžkého šoku: neunesl tíhu profesionálně vedeného výslechu a prozradil jména těch, kdo se stýkali s jeho rodinou. Rodiče tím vykoupil, ale jak bude s tím traumatem žít dál a jaký z něho bude člověk? Král z toho vyšel líp. Činitelé z atomové komise, kteří na sebe nechali tak dlouho čekat a kvůli kterým údajně ~~měli~~ přijen do Států, s ním sice vážně nejednali, protože ho jeho malý chráněncem politicky kompromitoval, státní pohostinnost se popula, choďba hotelu je samý agent FBI, do pokoje snad instalovali odposlouchávací zařízení, ale stále zbývá východisko: odjet do Evropy. Král tam má zámožnou manželku, která se s ním nakonec rozhodla nerozvést, a opona může spadnout. Loučení s New Yorkem je stylové. Krásná Dawn Addamsová jako televizní reklamní manažérka přece nejen kladla nástrahy, nýbrž tím i vytvořila součást představení, a proto není na závěr důvod nepodat jí ruku. Ba i vyšetřovatelé neamerické činnosti dostanou na pamětnou po klaunovsku: král jim místo svědecké výpovědi poskytne studenou sprchu z protipožární hadice. Mimo prostor a čas daný rampou a děkovačkou zůstává však králův nepravý synovec. /Chlapec se za něho prohlásil před policisty, aby vysvětlil svou přítomnost v cizím apartmá./ To je neceluidová skutečnost, a film z ní proto nepřináší rozehřešení. Veliký klaun poctivě doznal, že tomu malému nemůže opatřit domovské právo ve své všesvětové říši hry, a nechal ho tu. Nejen Američanům. Jde mně z toho mráz po zádech ještě teď a nikdy nepřestane.

## S l o v e n s k ý "N á s t u p"

Ladislav Ballek, pokud vím, je autor střední generace, povoláním úředník v oboru kultury. Napsal několik prozaických knížek, jejichž děje se odehrávají v jeho rodném kraji na slovenskomaďarském pomezí. Do těchto končin je umístěno i smyšlené maloměsto, v němž se odehrává jeho poslední rozsáhlý román *P o m o c n í k* /první vydání 1977, druhé 1980/.

Čas děje - doba těsně poválečná, kdy do Palanku, jiho slovenského pohraničního města, odkud odsunem odstranili cizozemce /Maďary/ přicházejí první osídlenci z vnitrozemí. Připomíná se samozřejmě Řezáčův *Nástup* či Ptáčnickovo Město na hranici. Jenže od vzniku klasických děl socialistického realismu uplynulo už zhruba čtvrt století. V současném slovenském autorovi vyvolávají poválečná léta spíše tklivou vzpomínku na bouřlivý a romanitický, i když jen kratičkový rozmach, dávají mu možnost kreslit typy, které rokem čtyřicátým osmým ztratily - řekněme - svoji legalitu.

Hrdinové románu jsou totiž podnikatelé a živnostníci: rodina řezníka Riečana a především jeho pomocník Volent Lančarič.

Jestliže Řezáčovy či Ptáčnickovy prózy se snažily o jakousi i když jen pomyslnou, angažovanost, aktuálnost a ideovost, jak je předepisoval socialisticko-realistický kánon, Ballek takové ambice nemá. Jeho próza po umělecké i myšlenkové stránce jako by ještě plně tkvěla v minulém století. Její poseltví je prostinké: dobrý vesničan z hor přichází do nížiny, do města, kde jej čeká nejen jiný kraj, ale také ohrožuje jiný, zkažený mrav. Poctivec Riečan upadne zcela do rukou svého pomocníka dravého, podnikavého grünerského Lančariče. Pomocník se vyzná v řemesle i v obchodování, pod jeho vedením Riečan rychle bohatne, ale zároveň ztrácí všechny hodnoty svého dosavadního života: spokojenost, klid, poctivost, nakonec i rodinu. Peníze nepřinášejí štěstí, spíše naopak: rozvrat a ztrátu tradičních hodnot. Tato myšlenka, kterou bychom bez velkých nesnází odkryli v dílech K.V. Raise či Ignáta Hermanna je převedena s odpovídajícími uměleckými prostředky. Hlavním tvárným postupem jsou důkladný /někdy až úporný/ kronikářský popis a charakteristiky. Popsáni jsou lidé, ulice, interiéry, náhodné letadlo

na zemi, košile postav, které se dílem jen mihnou, fronta žen v řeznictví, jihoslovenská krajina, hrdinova snídaně či koně formanů, kteří hrdinovi přivezli dříví. Dokonce i dialogy jako by se nepronášely - jsou popisovány: dlouhé a naturalisticky mnohomluvné. Zmiňuji tento rys autorovy metody, abych ji označil, nikoliv soudil. I touto archaickou metodou se mu podařilo vytvořit několik figur a aspoň místy nakreslit byrvitý obraz maloměstského života či jihoslovenské krajiny. Jeho podvodníček, pašerák, opilec, holkař rváč a snivý podnikavec Lančarič je postava velice tragická. Také maloměsto oněch let je živé: zajímá se o jídlo a o obchod, ženy starají se o přízeň důstojníků a důstojníci o přízeň žen, všichni dohromady o zábavu, klepy a o peníze. Politika patří nejvýše do kaváren. Balkův život je nedotčen tím, co mu dodatečně vnutili "straničtí" spisovatelé či historici. A jeho hrdiny jsou řezníci, velkoobchodníci, kavárníci, lékárníci, pašeráci a "žandárové" -tajemníci ani jejich poddaný lid se téměř nevyskytují.

Jestliže současný román si vybere ~~hrdiny~~ za hrdiny dvojici soukromých řezníků, může to čtenáři připadnout jako demonstrace. Ale to je demonstrace zdánlivá, jen vzdor vůči vyčpělé či dokonce už mrtvé doktríně. Skutečnými hrdiny současných poměrů, hybateli dějů jsou totiž už dávno šmelinářští řezníci /zelináři, hoteliéři, ~~xxxxxxxxxxxx~~ autoopravci/. Jsou jimi nejen více než dělníci /o tom asi nikdo nepochybuje/, ale pravděpodobně i více než /aspoň v literatuře/ nepostradatelní tajemníci.

ik

---

Letadlo a rozhlasový přijímač patří sice dnes k věcem nejposlednějším, máme-li však na mysli věci poslední, myslíme obvykle něco zcela jiného. Posledními věcmi jsou smrt a soud.

M.Heidegger: Zrození uměleckého díla

Umění netkví v tom, že pointuje alternativy, ale v tom, že odporuje právě svým tvarem a ničím jiným běhu světa, který neustále tiskne člověku pistoli na hrud.

Theodor Adorno

## Chvála prostopášnosti

Na první pohled ve hře Františka Pavlíčka o Mikuláši Dačickém z Heslova se vyskytuje málo prostopášností, anebo aspoň málo jich spáchá hrdina pan Mikuláš. Tento proslulý humanista, kavalír, muž volných mravů, sudič, spisovatel, pijan a dobrodruh ručolfinské doby jako by ani nebyl protagonistou hry, jako by se jen míhal v pozadí spletených dějů - v popředí jsou jiní: kutnohorští konšelé, kteří bojují o své kariéry, úplatný a podlézavý soudce, záletný intrikán hrabě Špork, opilý opat. Těm všem Dačický nějak zkříží jejich plány, připlete se jim do cesty, ale spíš náhodou, souběhem okolností, neboť se ve skutečnosti pohybuje po jiných drahách než oni. Snad právě proto ho obviní z krádeže, kterou nespáchal a z vraždy, která se ani nestala.

A tak se paradoxně v této bláznivé a básnivé komedii plné proměn, zvrátů, převleků a pohybu, kde život kmitá mezi surovou skutečností a sněním, mezi intrikami, zločiny a rvačkami, zlodějny a činy lásky, se opilec a milovník silných slov a slabého pohlaví Mikuláš jeví jako postava nejvíce ryzí či dokonce nejčistší, jako svobodný mezi nesvobodnými. Miluje Reginu - snad prelud, snad skutečnou komediantku, bere a rozdává, mluví, jak cítí, jedná, jak chce, je velkorysý i velkomyslný, mužný i rytířský, zatímco ti kolem něho snují svoje pletichy, hájí svoje kariéry, dožívají svoje zatuchlé milostné aféry a marně se snaží zachovat věrnost svým zásadám či přátelstvím.

Čtu si náhodou ve starém Humovi pasáž o zákonitostech lidského chování. "Lidé jsou tak velice stejní ve všech dobách i místech" praví filosof před čtvrt tisíciletím, "že historie nás v této oblasti nepoučuje o ničem novém nebo podivném. Hlavní její užitek je, že objevuje stálé a všeobecné principy lidské přirozenosti, ukazuje lidi v nejrozmanitějších okolnostech a postveních a poskytuje nám látku, na níž můžeme konat svá pozorování a obeznámit se s podněty lidských skutků a chování."

Nemyslím si, že Pavlíček si zrovna přečetl Humovo pojednání, ale řekl bych, že ještě v žádném svém dramatu se tak úplně neoprostil ode vší ideologie a aktualizace, neprojevil tak naprosto důvěru v nosnou životnost a sdělnost zápletek a osudů, které předvádí. Jeho dramatická fantazie na motivy dějů z přelomu šestnáctého a sedmáctého století se nesnaží dokřičet se

k nám do našeho věku, nepoučuje, není alegorická, je věčná, lidská a opravdivá - v tom tkví její síla i působivost.

k

x o x o x o x o x o x o x o x o x o x o x o x o x o x o

"Jeho první knihy vznikly za dílčí účasti jeho přátel, hudebníka Vladimíra Vološina a literárního vědce Vladimíra Mevčeděva; Bachtin je z různých osobních důvodů publikoval pod jejich jmény... Již pod svým jménem zveřejnil Bachtin první verzi své monografie o Dostojevském... Záhy nato se usadil v Kustaji na hranicích Sibíře a Kazachstanu..."

Ze záložky k Bachtinově knize Román  
jako dialog, Praha Odeon 1981

## "EKOLOGICKÉ" GRAFIKY

Spatřil jsem na obraze svůj sen. Sem se mi zdává v různých obměnách od mládí: Sednu si do tramvaje a ta mě poveze celým městem a pak vyklopí v neznámé, čisté a neposkvřené krajině, ještě spíše bych řekl: v krajině mého dětství. Teď jsem s ~~trampákem~~ ustrnutím hleděl, jak výtvarník můj sen nakreslil. Tramvaj stojí kdesi v krajině a z ní směrem k malebnému kostelu vychází proud lidí. Teprve pak jsem si všiml, že všechno k čemu se ti lidé blíží: kostel i okolní krajina, je nakresleno na obrovské kulise.

Kulisa na Součkových grafikách se objevuje několikrát /Weekend, Deziluse, Kulisy/. Naše touha po čistém a přirozeném se může upnout už jen k náhražkám, k symbolům /Vlajky/, ke kulisám. Skutečný svět to je svět zkázonosné činnosti člověka. Bortící se ~~trampákem~~ megapolis, muž smrtelně skřípnutý v jakési umělé věži zírá do širé krajiny, do níž už nikdy mu nebude dáno vstoupit, strom, který vyrůstá z oken nekonečného mrakodrapu, jiný strom v podobě ženského těla, protknutý šípy a spoutaný v zápěstích, krajina pod gigantickou deskou, na níž dupou, tančí svůj vítězný tanec monstrózní torza. "Most" se nazývá grafika, na níž jsou zobrazena dvě města. Město starobylé, město z barokních Meriánových rytin a současné ~~trampákem~~ megapolis. Mezi nimi teče řeka a uprostřed ní, souběžně s jejím tokem se táhne most, most nespojující břehy, most odnikud nikam. Naše doba se utrhla od minulosti, od všech sou-

souvislosti a tradic. To je poselství, patetické poselství - vyjádřené však střízlivou, klasicky přesnou a detailní kresbou-grafika Jana Součka.

Vzpomínám si na spory mezi stoupenci figurálního a nefigurativního umění v šedesátých letech. Vždycky mi připadalo, že zatracovat jeden směr ve jménu druhého je příznakem omezenosti anebo aspoň nezasvěcenosti. Přechodný triumf abstraktního umění měl jistě své dobové důvody. Jisté tradiční náměty se zdály být vyčerpány, sociální tematika zkompromitována, dynamika života se zdála být nevytížitelná tradičními výtvarnými prostředky. Navíc nejkonzervativnější společenské síly se hlásily k figurativnímu umění, když je ovšem předtím definovaly jako umění služebné, popisné a konformní.

Je nepochybné, že zaujmout k složité situaci současného světa stanovisko ryze výtvarnými prostředky, musí být obtížné. Ale má být odpovědí na tuto obtížnost mlčení? Anebo odpověď pronesená řečí, jejíž mnohoznačnost nechává většinu odpovědí na divákovi? Nepovažuji za náhodu, že většina současných výtvarníků, které bych nazval nekonformními, jakkoliv se liší ve svých rukopisech, vytváří většinou díla figurativní, někdy až minuciózně zachycující tvary a podoby reálného světa.

Tváří v tvář katastrofě, jíž musíme čelit všichni bez rozdílu, katastrofě, do níž hrozí zavléci naše civilizace celou planetu, se mi zdá Součkův pokus o obsažnou a angažovanou grafiku, poctivý, podnětný a působivý.

ik

/Několik desítek svých grafik vystavuje Jan Souček na chodbách Klicperova divadla v Kobylicích/.

Ludvík Vaculík:

Sebrané spisy

/fejton/

"Odhadněte můj věk", pravil mladý poručík, " a můžete si vypočítat, kolik mi bylo, když vy jste byl na vrcholu kariéry. Co jsem tehdy mohl o vás vědět? Ani teď nevím skoro nic." - Mínil svá slova v dobrém. Chtěl říct, že není předpojatý z minulá, mé staré činy ho nezajímají, zajímá ho mé dnešní jednání, konkrétně ten prádelní koš z domovní prohlídky.

Mé dnešní jednání však je pokračováním mého starého sporu, vím to už jenom já a pár mých starých spolupachatelů. Ti noví mladí vyšetřovatelé, stojící na začátku své špatné cesty, přišli do našeho kina pozdě a nic než těžká zkušenost nemůže je připřimět, aby se zajímali o zmeškané díly filmu. Hovor o tom s nimi nemá cenu, styk není užitečný, patří se jim vyhnout, a vůbec: předmět našeho starého sporu snad i zvetšel a rozpadá se nám už v rukou. Také nám musejí přijít noví lidé s novou formulací své potřeby, a my? My s novými díly pro ně, leda. - Ale mezi sebranými spisy, jichž je plný koš, není bohužel ani jeden můj.

Nenapadá mi teď na tomto místě nic lepšího než vyličít, jak jsem holil našeho Jana. Přišel k nám a pravil, že se mání dát vyfotografovat na občanský průkaz. "Ale nejsi oholený", řekl jsem. "Už zas? Vždyť jsem se holil včera!" - "Jo, chlapče, to budeš už muset každý den", pravil jsem s myšlenkou o tom, jak si člověk postupně na sebe pevně obléká celý svůj osud, zapínaje jeden drobný knoflík za druhým zdánlivě nezávazně. "Víš co, já tě oholím!" řekl jsem a Jan se začal usmívat. "No vidíš," potěšila se Madla, "táta tě oholí a ty místo něho pořízneš ty dveře, ať se mi ten koberec pořád neshrnuje..." Čekal jsem, zda ještě dodá, a ona dodala: "On má tata moc práce pořád."

Běžel jsem do koupelny, přinesl mýdlo, štětku a holicí strojek. Jan se posadil na židli doprostřed kuchyně, pod krkem ručník. Začal jsem ho mydlit. Ještě jsem nikoho neholil než sebe, je to mimořádný pocit. "To je pohodlí, co?" řekl jsem. Jan porušil grimasu pozornosti, řka: "Myslím však, že na tom prodělám, protože to není ekvivalentní tomu řezání dveří." Využil jsem škvíry a zajel mu štětka do pusy. Řeč ho přešla. "Žádné dveře", pravil jsem, "oholíš mě na smrtelné posteli."

Jeho vousy téměř nebylo třeba řezat, lezly pod štěkou. Jenom jsem žiletkou tak lehce shrnoval, Potom jsem mu přistihl do špičky tzv. knír. Umyl jsem mu tvář. Strhl ručník a práskl jím do vzduchu. "Hotovo, pane."

Odnesl jsem potřeby do koupelny, Jan se zatím prohlížel v zrcadle. "Tak víš, co mi dlužíš!" připoměl jsem. Jako zamyšleně natahoval různě hubu. Čekal jsem. Mašla mlčela nespočítaně. "Mám za tebe na smrtelné posteli podřezat ty dveře," odpověděl hladce oholený, usměvavý a klidný štramák.

Únor 1981